

Amerikos ir Kanados lietuvių jaunuolių tautinė sąmonė bei tapatybė

Algis Norvilas

Ph. D., profesorius,
Saint Xavier universitetas,
Čikaga, JAV

Tautinė tapatybė daugeliui žmonių yra svarbus asmens tapatybės pradai. Savo turiniu ji suteikia asmeniui tam tikrą savaties sampratą ir susieja su platesne bendruomene. Todėl asmens gyvenimui tautinės tapatybės vaidmuo yra labai reikšmingas. Jau Kurtas Lewinas (1948) atkreipė dėmesį, kad sąmoninga priklausomybė tautinei grupei yra psichinės sveikatos laidas (žr. taip pat Phinney, 1993; Phinney ir Rosenthal, 1992). O pastaruoju metu, kai žmonės vis labiau įgyja pasaulinę sąmonę, tautinės tapatybės klausimas įgauna dar daugiau reikšmės ir kelia daugiau susidomėjimo. Bandoma išryškinti, kas sudaro tautinės sąmonės bruožus, koks ryšys jungia tautinę tapatybę, savivertės jausmą bei kitus psichologinius išgyvenimus (Phinney, 1990).

Be šių klausimų, nemažai dėmesio yra susilaukęs ir toks: kaip tautinę savimonę bei tapatybę suvokia žmonės, kurie persikelia gyventi iš vienos tautinės bendruomenės į kitą. Šio tyrimo tikslas yra pažvelgti į šį klausimą pokarinės lietuvių išeivijos atžvilgiu. Sovietams antrą kartą veržiantis į Lietuvą 1944 metais, nemažai lietuvių pasitraukė į Vakarus, ypač į Vokietiją. Po kelerių metų gyvenimo Vokietijos la-

geriuose, dauguma lietuvių išeivijos 1949–1950 metais persikėlė nuolat gyventi į Jungtines Amerikos Valstijas, Kanadą, Australiją ir kitus užjūrio kraštus, kur kūrė lietuvių bendruomenes, būrėsi į lietuviškas parapijas bei organizacijas, siekdami išlaikyti lietuvių užsienyje. Tokiomis ne-tėvynės sąlygomis jau yra užaugusi ne viena karta. Šiame darbe kaip tik ir norima pažvelgti į pokario išeivių palikuonių lietuvišką sąmonę. Kaip jie suvokia save esant lietuviais, nors yra gimę bei užaugę užsienyje? Kokia yra jų lietuviška savimonė?

Tautinių grupių tyrimai dažniausiai vykdomi naudojant objektyvius apklausos metodus. Jų metu tyrėjai patys parenka tautybę atliepiančius bruožus bei ypatybes, vėliau juos pateikdami dalyvių vertinimui bei aptarimui. Galima sakyti, kad čia tautybė yra studijuojama tyrėjo požiūriu, kadangi pats tyrėjas nustato, kuriems tautybės bruožams skirti dėmesio bei reikšmės (McGuire, McGuire, Child ir Fujio-ka, 1978).

Antra vertus, šiame tyrime į jaunuolio lietuvišką sąmonę norėta pažvelgti jų pačių akimis. Tam tikslui šiam tyrimui panaudotas fenomenologinis metodas, būtent siekiantis at-

skleisti žmogaus patirtį – šiuo atveju lietuvišką sąmonę – kaip jis ją pats išgyvena. Naudojant šį metodą, dalyviai paprastai apklausiami atvirai: užuot pateikus dalyvių vertinimui iš anksto nustatytus matavimus, čia stengiamasi sudaryti sąlygas atsiskleisti paties dalyvio patirties pasauliui.

Metodas

Dalyviai

Siekiant kuo išsamiau atskleisti jaunuolio lietuvišką sąmonę, nuspręsta tirti vien tautiškai sąmoningus jaunuolius. Todėl apklausti jaunuoliai, priklausantys lietuviškoms organizacijoms – ateitininkams arba dažnai kartu ir skautams. Viena jaunuolių grupė, 22 merginos ir 24 vaikinai, buvo apklausta 1984 metais, o kita, 29 merginos ir 7 vaikinai, 1992 metais. Dauguma abiejų grupių jaunuolių buvo iš Amerikos (67), kiti iš Kanados (15).

Tyrimo metu abi grupės užpildė anketą, liečiančią įvairius demografinius bei tautinės apraiškos, ypač kalbos, klausimus. Šios apklausos duomenys atskleidė, kad 1984 metų grupės jaunuolių amžiaus vidurkis buvo kiek žemesnis negu 1992 metų, atitinkamai 17,02 ir 18,43 metų amžiaus. Nors abiejų grupių jaunuoliai gyvai dalyvauja lietuviškose organizacijose, 1984 metais jaunuoliai priklausė didesniam kiekiui organizacijų (2,71) negu 1992 metais (2,03), $t(78) = 2,38$, $p < 0,05$. Tačiau jose einamų pareigų proporcinis santykis (1984 m. – 32 taip, pareigos eitos, 10 ne; 1992 m. – 28 taip, 3 ne)¹ nesiskyrė, $X^2(1) = 1,56$, $p > 0,05$. 1984 metais, lyginant su 1992 metais, didesnis

jaunuolių skaičius nurodė, kad lietuvių kalba išmokta pirma, atitinkamai 88 ir 74 procentų. Panašiai ir lietuvių bei anglų kalbų vartojimo santykis buvo palankesnis lietuvių kalbai 1984 metais (33% lietuvių, 67% anglų), negu 1992 metais (25% lietuvių, 75% anglų). Jaunuoliai taip pat buvo paprašyti įvertinti savo anglų ir lietuvių kalbų mokėjimą penkių balų skale nuo 1 (žemas) iki 5 (aukštas). Apskritai jie anglų kalbos mokėjimą įvertino aukščiau negu lietuvių, vertinimo vidurkis atitinkamai 4,76 ir 4,00, $F(1, 620) = 205,61$, $p < 0,01$. Vis dėlto įdomu, kad abiejose grupėse jaunuoliai gana aukštai vertino lietuvių kalbos žinias, suteikdami joms maždaug keturis balus. Tačiau nustatyta ir ryški kalbos bei laiko sąveika, rodanti, kad skirtumas tarp kalbų mokėjimo didėja einant iš 1984 į 1992 metus, nes anglų kalbos vertinimas pakyla atitinkamai 4,70 ir 4,82, o lietuvių sumažėja atitinkamai 4,15 ir 3,84, $F(1, 620) = 24,11$, $p < 0,01$.

Apskritai abiejų grupių jaunuoliai tautiškai dar gana sąmoningi. Jie aktyviai dalyvauja bei reiškiasi lietuviškame gyvenime ir dar gana gyvai vartoja lietuvių kalbą. Tačiau yra ir ženklų, kad tautinės apraiškos 1992 metų grupėje, lyginant su 1984 metų, yra kiek sumažėjusios.

Tyrimo eiga

Tyrimas atliktas naudojant daugialypės apklausos metodą (Colaizzi, 1978; von Eckartsberg, 1978). Pagal šį metodą dalyviai prašomi atsakyti į klausimus, kurie skirtingais atžvilgiais atliepia tą pačią žmogišką patirtį, šiuo atveju – tautinę sąmonę, tikintis, kad taip bus galima plačiau ir giliau atskleisti tos patirties sudėtį bei apimtį.

Šiame tyrime pateiktų klausimų sąrašas parodytas 1 lentelėje. Kaip matome, šie klausimai

¹ Šie atsakymų skaičiai neatitinka dalyvių skaičiaus, nes ne visi dalyviai į klausimą atsakė.

1. Ar tu jautiesi esąs lietuvis (-aitė)? Kodėl tu save tokiu laikai?
  2. Kokios mintys bei jausmai yra susiję su lietuviškumo išgyvenimu?
  3. Ar yra aplinkybių, kuriose tu daugiau jautiesi esąs lietuvis (-aitė) ir kuriose tu mažiau jautiesi esąs lietuvis (-aitė)?
  4. Kaip tu palygintum savo lietuviybės išgyvenimą, kai esi lietuvių tarpe, su tuo, kai esi amerikiečių tarpe?
  5. Ar yra atvejų, kada tu didžiuojiesi esąs lietuvis (-aitė)?
  6. Ar kartais susigėsti bei nusilepi, kad esi lietuvis (-aitė)? Kada taip atsitinka? Kaip tu po to jautiesi?
  7. Ar lietuviškumas paveikia tavo užmojus bei darbus? Ar yra atvejų, kur lietuviškumas tau įtakos nepadaro?
  8. Ar gali save įsivaizduoti nesant lietuviu (-aite)?
  9. Ar tu jautiesi esąs amerikietis (-ė)? Kodėl tu save tokiu laikai?
  10. Ar tu išgyveni kokią įtampą ar konfliktą, kad esi ir lietuvis (-aitė), ir amerikietis (-ė)?
  11. Kuo save labiau laikytum: lietuviu (-aite) ar amerikiečiu (-e)? Kodėl?
-

mai ne tik prašo dalyvio pasidalyti jausmais bei mintimis apie savo lietuvišką tapatybę, bet taip pat aptarti tautybės išgyvenimą įvairiomis gyvenimo aplinkybėmis ir net jos galimą įtaką gyvenimo siekiams. Dalyviai buvo klausti ir apie savo amerikietišką (kanadietišką) tapatybę, taip pat prašomi palyginti savo lietuvišką ir amerikietišką ar kanadietišką tapatybes viena su kita.

Dalyviai buvo raginami atsakymuose į šiuos klausimus atspindėti savo pačių patirtį bei išgyvenimą nekreipiant dėmesio, ką kiti tais klausimais galėtų galvoti. Pabrėžta, jog laukiama konkrečių atsakymų, ir, kur galima, prašyta juos papildyti gyvais pavyzdžiais. Dalyviai dar buvo perspėti nesistebėti, jei pasirodytų, kad vienas ar kitas klausimas kartojasi, bet stengtis į juos atsakyti.

Klausimų sąrašas dalyviams buvo pateiktas ir lietuvių, ir anglų kalbomis, taip pat leista pasirinkti, kuria kalba atsakyti į klausimus raštu. Įdomu, kad 1984 metų grupėje į klausimus lietuviškai atsakė 44 dalyviai (96%), o 1992 me-

tų – 14 dalyvių (39%). Atsakymų laikas nebuvo ribotas. Baigę atsakinėti, dalyviai užpildė anksčiau minėtą anketą, susijusią su demografiniais, lietuviškos veiklos bei lietuvių kalbos mokėjimo klausimais.

Duomenų sklaida

Surinkti atsakymai aiškinti vadovaujantis fenomenologiniu metodu, siekiančiu atskleisti tiriamos patirties esmę. Šio metodo pritaikymui reikia vienos svarbios sąlygos: būtent, kad duomenų sklaida būtų atliekama be jokių išankstinių interpretacinių nusistatymų. Taigi prieš pradedant duomenis aiškinti reikalaujama, kad įvairios prielaidos būtų atidėtos. Pavyzdžiui, nėra prasmės čia surinktų duomenų aiškinti su nuostata, kad tautinė sąmonė yra svarbi patriotizmo ugdymui arba kad tautinė tapatybė yra asmeniui žalinga. Užuoat apribojus duomenis kokiais nors iš anksto nustatytais kriterijais, bandoma juos „prakalbinti“, leidžiant jiems patiems atsiskleisti, kad išryškėtų juose slypintys pagrindiniai tiriamos patirties bruo-

žai. Tokio atviro nusistatymo čia ir buvo stengiamasi laikytis.

Pats duomenų aiškinimas buvo atliktas trimis fenomenologiniam metodui įprastais tarpsniais (Colaizzi, 1978; Polkinghorne, 1989). Visų pirma, dalyvių atsakymai atidžiai perskaitomi, bandant išskirti kiekvieną reikšmingą teiginį, kuriuo išreiškiama vientisa mintis. Štai keli pavyzdžiai²: „Jaučiuosi lietuviu, nes dalyvauju lietuviškame gyvenime: priklausau skautams, ateitininkams, tautinių šokių grupei, krepšinio komandai, lankau lituanistinius kursus ir einu į lietuvišką bažnyčią“; „Kai esu su lietuviais, aš labiau jaučiuosi lietuviu“; „Jaučiuosi esąs amerikietis ta prasme, kad čia gyvenu“.

Antrame tarpsnyje šie reikšmingi pasakymai buvo kritiškai peržiūrėti siekiant išvengti juose glūdinčią prasmę. Taigi galima sakyti, kad iš kalbinės plotmės čia buvo pereita į labiau psichologinę – prasmių sklaidą. Įvairiuose reikšminguose teiginiuose, žinoma, dažnai slėpėto ta pati prasmė. Pavyzdžiui, į klausimą, ar jaučiasi esą lietuviai, dalyviai atsakė įvairiai: „Mano abu tėvai lietuviai“; „Lietuva yra mano protėvių kraštas“. Šiuose atsakymuose išryškėja ta pati prasmė: būtent, kilmės suvokimas kaip tautinės tapatybės sandas. Todėl šiame antrame tarpsnyje, galima sakyti, prasidėjo pirmas svarbus duomenų rūšiavimas: įvairių reikšmingų teiginių suvedimas į tapačias prasmes.

Pagaliau, išryškinus su tautine tapatybe susijusias prasmes, šios buvo apžvelgtos stengiantis jose įžiūrėti teminius tarpusavio ryšius. Kaip

išryškėjusios prasmės susijusios vienos su kitomis? Aiškinant prasmių ryšius, jos buvo nagrinėjamos įvairiais požiūriais, norint išvengti reikšmingą prasmių junginį. Vienas toks junginys, pavyzdžiui, buvo lietuviškos tapatybės patirtis išoriniu požiūriu. Ją sudarė trys prasmės: kilmės suvokimas, gyvenimo būdas, kalbos mokėjimas. O šių junginių visuma sudarė visą tautinės sąmonės sandarą, atspindinčią visuotinę tautinės tapatybės prasmę.

Rezultatai

Pradėjus duomenų sklaidą, iškart pasidarė aišku, kad tarp 1984 metų ir 1992 metų grupių, išskyrus vieną atvejį, kurį vėliau paminėsime, nėra esminio skirtumo. Todėl šių grupių duomenys toliau pristatomi drauge.

Tautinės sąmonės sandara, išryškėjusi aiškinant duomenis, yra ir daugialypė, ir dinamiška. Tai sudėtinga visuma, apimanti daug dalelių bei akimirksnių, kurių, aišku, neįmanoma vienu metu aprėpti. Todėl į šią visumą čia bus žvelgiama paeiliui, keičiant požiūrius vieną po kito. Žvelgiant į tautinės sąmonės sandarą įvairiais požiūriais, ne tik bus aptariami ją sudarantys sandai, bet taip pat pateikiami ir dalyvių atsakymai, kuriais pristatomas aiškinimas remiasi. Tačiau svarbu prisiminti, jog, nepaisant visų šių skirtingų požiūrių, galiausiai jie visi atliepia tą patį žmogiškos patirties lauką – asmens tautinės tapatybės suvokimą.

Lietuviškos tapatybės išgyvenimas

Dalyvių savęs suvokimas, kaip lietuvių, apėmė dvi skirtingas patirties erdves, čia vadinamas išorine ir vidine. Išoriniu atžvilgiu lietuviška tapatybė remiasi tam tikra konkrečia patirtimi bei elgsena, pavyzdžiui, lietuviškos mokyklos lankymu, Kūčių šventimu, kalbėjimu lie-

---

² Lietuviški atsakymai pateikiami pažodžiui, kur ne kur pataisant rašybą bei patikslinant kalbą. Angliški pasakymai, aišku, išversti į lietuvių kalbą.

tuviškai ir t. t. O vidiniu atžvilgiu lietuviška tapatybė atliepia asmens nusistatymą bei jausmus, susijusius su lietuviybės išgyvenimu, pavyzdžiui, laimės išgyvenimą, norą bendrauti su lietuviais, pareigos jausmą ir t. t. Šie du lietuviškos tapatybės atžvilgiai toliau bus aptariami paėiliui.

Lietuviškos tapatybės patirtis išoriniu atžvilgiu. Kaip matome 1 paveiksle, lietuviška tapatybė remiasi trimis pagrindiniais išoriniais sandais: tai kilmės suvokimas, gyvenimo būdas ir kalbos mokėjimas. Pirmasis sandas, lietuviškos kilmės suvokimas, išreiškia dalyvio žinojimą, kad jis yra lietuvių tautos palikuonis. Šis žinojimas remiasi giminystės ryšiu: aš lietuvis, nes tėvai (proseneliai) lietuviai. Štai kai kurie dalyvių pasisakymai: „Jaučiuosi lietuvis, nes mano proseneliai lietuviai“; „Mano visi protėviai gimė ir augo Lietuvoje“; „Jaučiuosi lietuvaite, nes tėvai lietuviai“; „Lietuvis, nes toks gimiau“. Kartais šis ryšys yra nusakomas kraujo metafora: „Nors gimiau Amerikoje, mano kraujas yra 100% lietuviškas“.

Antras sandas – tai lietuviškas gyvenimo būdas, pasireiškiantis tiek turiniu, tiek veikla bei santykiais. Todėl šį sandą galima toliau dalyti į du poskyrius. Pirma, lietuviškas gyvenimo bū-

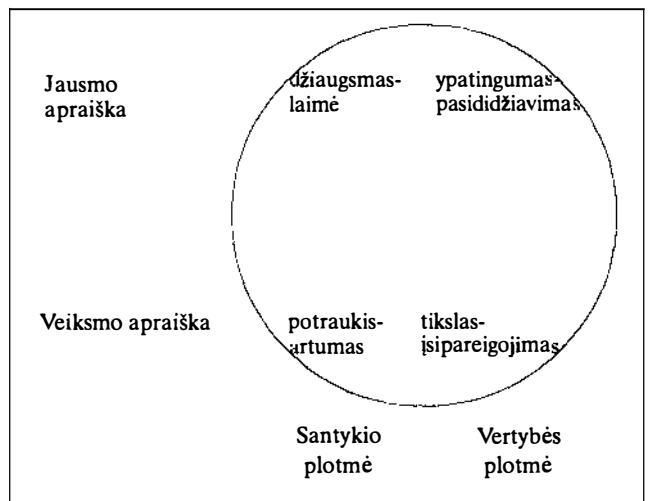
1 pav. *Lietuviškos tapatybės sąmonė išoriniu atžvilgiu*

das siejasi su tam tikro kultūrinio turinio pasavinimu ir lietuviškų papročių bei tradicijų vykdymu: „Šeimoje laikomasi lietuviškų papročių“; „Švenčiame visas lietuviškas šventes“; „Lankau lietuvių parapiją“; „Dainuoju lietuviškas dainas“; „Esu išmokusi ruošti lietuvišką maistą“. Antra, lietuviškas gyvenimo būdas reiškiasi tarpusavio santykiais ir bendruomenine veikla, kuri dažnai yra ir plati, ir įtempta: „Jaučiuosi lietuvaite, nes ... esu ateitininkė, skautė, mokytoja (šeštadieninėje mokykloje), priklausau lietuvių parapijai ir jos chorui, šokių ir dainų grupei, net ir mano artimiausi draugai yra lietuviai – mano visas socialinis gyvenimas yra beveik grynai lietuviškas“; „Jaučiuosi lietuviu, nes ... priklausau skautams, ateitininkams, tautinių šokių grupei, krepšinio komandai, lankau lituanistinius kursus ir lietuvišką bažnyčią“; „Jaučiuosi lietuvaite, nes labai daug laiko praleidžiu tarp lietuvių. Visą gyvenimą esu daug dalyvavusi lietuviškoje veikloje ir planuoju visą gyvenimą taip daryti“; „Bendrauju su kitais lietuviais“. Be abejo, šios dvi gyvenimo būdo apraiškos – kultūrinis turinys ir bendravimas su savaisiais – paprastai pačiame gyvenime reiškiasi drauge, pavyzdžiui, dalyvavimas tautinių šokių grupėje jaunuolių įveda į tam tikrą tautinį turinį ir kartu sudaro progą bendrauti su kitais lietuviais.

Lietuvių kalbos mokėjimas bei vartojimas yra trečiasis išorinis sandas. Kalbos vaidmuo save suvokiant matyti daugelyje atsakymų: „Jaučiuosi, kad esu lietuvis,... nes kalbu lietuviškai“; „Suprantu ir kalbu lietuviškai“; „Man lietuvių kalba yra artima, su tėvais, seneliais ir artimais draugais kalbu lietuviškai“; „Namuose kalbame lietuviškai“; „Mano pirmoji kalba buvo lietuvių“.

Lietuviškos tapatybės patirtis vidiniu atžvilgiu. Duomenys taip pat išryškino ir vidinį lietuviškos tapatybės pasaulį, kurio pagrindinės žymės yra pateikiamos 2 paveiksle. Kaip matome, lietuvišką tapatybę vidiniu atžvilgiu sudaro keturi nusiteikimai ar polinkiai, kurie yra įrėminti platesnės apimties reiškiniuose – tai skersinės jausmo bei veiksmo apraiškos ir statmeninės santykio bei vertybės plotmės. Žvelgiant į šiuos nusiteikimus ar polinkius atskirai, pirmasis apima džiaugsmo-laimės jausmų išgyvenimą, kylantį iš bendravimo su kitais lietuviais: „Jaučiu džiaugsmą, dėkingumą ir pasididžiavimą, kad esu lietuvis ir turiu progos tarp lietuvių veikti“; „Laiminga, kad gimiau Lietuvoje, nes turiu daug daugiau negu amerikiečiai: dvi kalbas, dvi draugų grupes ir daug ką veikti“; „Kai galvoju apie lietuvių, pagalvoju apie gerus draugus ir tam tikrą tyrą, pilną gyvenimą – ir apskritai gerus prisiminimus: galvoju apie stovyklas, kursus ir tuos draugus, kuriuos ten sutinku“; „Suvokimas savęs, kaip lietuvių, man suteikia džiaugsmo bei pasididžiavimo. Galiu kitiems sakyti, kad turiu draugų visoje Amerikoje ir Kanadoje“. Kitas jausminio pobūdžio nusiteikimas yra ypatingumo-pasididžiavimo išgyvenimas, turintis branginamos vertybės atspalvį: „Jaučiuosi ypatinga. Žinau, kad nėra daug lietuvių, todėl man garbė būti lietuvi“; „Jaučiu, kad turiu kažką daugiau, kažką ypatinga, lyginant su tais, kurie nuo savo tautybės yra atitolę. Jaučiu pasididžiavimą“; „Man yra garbė mokėti tokią ‘keistą’ ir įdomią kalbą“; „Jaučiu, kad išsiskiriu iš (kanadiečių) draugų mokykloje; jaučiu, kad turiu dovaną, kurios jie neturi“.

Pereinant į veiksmo apraiškas, pirmoji išreiškia potraukio-artumo pojūtį kitiems lietuviams. Susiklostę santykiai jaunuolį traukia prie kitų lietuvių kaip prie savųjų, suteikia vietos pajautimą: „Jaučiu artumą kitiems lietuviams; jaučiu, kad tai mano namai“; „Su lietuviais aš visada turėsiu kažką bendra. Mes kartu galime ir juoktis, ir verkėti“; „Būdama Lietuvoje, jaučiu ryšius su kitais žmonėmis, kurie turi tų pačių pergyvenimų kaip ir aš“; „Priklausomumas. Turėjimas vietos plačiame pasaulyje. Jausmas, kad esu dalis labai ilgos grandinės, susijungiančios su visa žmonija“. Paskutinis bruožas – tai tikslo-įsipareigojimo pajautimas. Lietuvių šiuo atveju išgyvenama kaip prasminga vertybė, dėl kurios reikia dirbti bei kovoti: „Jaučiu, jog visi lietuviai turi pareigą išlaikyti lietuvių. Tai suteikia tikslą mūsų gyvenimui“; „Atvirai pasakau savo amerikiečiams draugams, kad noriu išlaikyti lietuvių. Jei nebūtų noro išlaikyti, aš jausčiausi pasimetusi“; „Jausmas, kad esu įsipareigojusi savo tautai“; „Tikiuosi užauginti savo vaikus lietuviams“.

2 pav. *Lietuviškos tapatybės sąmonė vidiniu atžvilgiu*

Šios žymės yra tarsi vidiniai lietuviškos tapatybės atspalviai, gyvenime, žinoma, susilieję į vientisą nuotaiką. Šis vientisumas kartais buvo matyti ir dalyvių atsakymuose, šiems pavartojus bendrinio pobūdžio sąvokas ar palyginimus, pavyzdžiui: patriotizmas, meilė, šeima, lojalumas ir kt. Žodis „patriotizmas“ yra daugiaraiškis: jame glūdi ir artumo, ir branginamos vertybės, ir ištikimybės prasmė. Panašiai yra ir su kitais teiginiais.

Taip pat matyti, kad dalyvių atsakymuose išnyra ir galima vidinės nuotaikos vystymosi užuomina. Nors dabar, būdami brandaus amžiaus, tyrimo dalyviai savo lietuvybe didžiuojasi, ne visados taip būta. Ne vienas dalyvis pažymėjo, jog vaikystėje, paauglystėje lietuvybė sukeldavusi neįtikėjimo ir gėdos jausmus: „Kai buvau jaunesnis, bandydavau nuslėpti, kad esu lietuvis. Dabar tik didžiuojuosi“; „Kai buvau maža, labai gėdijausi esanti lietuvaitė, nes visi iš manęs juokėsi dėl to, kad esu kitokia“. Aišku, žinant, jog vyksta šitokie nuotaikos pokyčiai, būtų įdomu į tautinę tapatybę bei sąmonę pažvelgti raidos atžvilgiu.

Atskleisti lietuviškumo požymiai kitų darbų šviesoje. Išryškėjus įvairiems išoriniams bei vidiniams lietuviškumo požymiams, susidomėta klausimu, kaip šie požymiai lygintini su tais, kurie randami kituose darbuose, ypač atsižvelgiant į dažnai skirtingus jų metodus. 2 lentelė pateikia įvairių darbų skerspjūvi – įskaitant Girniaus (1962) filosofinį tautiškumo aptarimą bei šiuos tyrimus, sklaidančius su tautine tapatybe susijusius požymius. Labiausiai akį patraukia šių požymių panašumas, nusitęsęs per visus čia pateiktus darbus. Tiek Girniaus filosofinė analizė, tiek šie fenomenologinio pobūdžio tyrimai, tiek ir kiti, besiremiantys objektyvia metodologija, nusako tapačius tautiš-

kumo požymius: kilmę, kalbą, gyvenimo būdą, bendruomeninius ryšius, vidinę nuotaiką. Gal vienintelis ryškesnis skirtumas yra tas, kad šie tyrimai, sąmoningai sklaidydami tautiškumo suvokimą dalyvio požiūriu, pateikia turtin-gesnę vidinį tautiškumo išgyvenimo vaizdą. Tačiau apskritai susidaro įspūdis, kad šie darbai, nepaisant skirtingų metodologinių ištakų, atitinka tapačią tautiškumo išgyvenimo tikrovę.

Lietuviška sąmonė santykiu atžvilgiu

Iki šiol buvo aptartas atskiro asmens lietuviškumo išgyvenimas, toliau pažvelgsime į lietuviškumo išgyvenimą santykiaujant su kitais žmonėmis — tiek lietuviais, tiek ir kitataučiais. Koks yra lietuviškumo išgyvenimas bendraujant su kitais lietuviais, palyginti su tuo, kuris patiriamas santykiaujant su amerikiečiais ar kanadiečiais? Duomenys išryškino, jog lietuviška savimonė pagal bendravimo aplinkybes gali keistis dviem atžvilgiais. Viena vertus, gali įvairuoti lietuviškumo jausmo stiprumas, o kita vertus, gali skirtis ir pats savęs suvokimo pobūdis.

Kalbant pirmiausia apie pokyčius, susijusius su lietuviškumo jausmu, 3 lentelė pagal bendravimo aplinkybes pateikia bendrą jų vaizdą. Čia matome, kad lietuviškumo pojūčio stiprumą lemia dvi bendravimo aplinkybės: bendravimo būdas ir bendrininko tapatybė, tarp šių aplinkybių esama net sąveikos. Bendravimo būdas gali būti įprastas ir išimtinis. Įprastas bendravimas vyksta kasdieninėje aplinkoje. Asmuo su kitais bendrauja kaip lygus su lygiais, nekreipdamas į save dėmesio ir neišsiskirdamas iš kitų. Tačiau, kai įprastu būdu buvo bendraujama su kitais lietuviais, dalyvis labiau jautėsi esąs lietuvis: „Kai esu su lietuviais drau-

2 lentelė. Skerspjūvis tyrimu, ryškinusių tautinės tapatybės požymius

Studija	Tautinė grupė	Pagrindiniai tautiškumo požymiai				Vidinis nusiteikimas
		Kilmė	Kalba	Kultūra	Visuomeniškumas ir bendruomeniškumas	
Girnius (1962)	Įvairios	Kultūra: kilmė, kalba, gyvenimo būdas, istorinis likimas			Tautinė sąmonė, patriotizmas	
Fishman (1977)	Įvairios	Tėvonystė: kilmė	Kultūrinis paveldas: kalba, papročiai		Savumo suvokimas	
Constantinou (1989)	Graikai Amerikoje		Kalba	Kultūra	Politinė veikla	
Phinney (1990)	Įvairios	Kilmė	Tautinis įsipareigojimas: kalba, papročiai, ryšiai-veikla		Priklausomumo jausmas, pasididžiavimas	
Keefe (1992)	Meksikiečiai Amerikoje	Kultūrinė sąmonė: kilmė, kalba, papročiai, bendruomeniniai ryšiai			Ištikimybės jausmas: pasididžiavimas, diskriminacijos patirtis	
Kwan ir Sodowsky (1997)	Kinai Amerikoje	Išorinė tautinė tapatybė: kalba, papročiai, draugystės ryšiai, veikla			Vidinė tautinė tapatybė: savęs pažinimas, įsipareigojimo jausmas, savumo jausmas	
Norvilas (1999)	Lietuviai Amerikoje	Kilmė	Kalba	Gyvenimo būdas: papročiai, ryšiai-veikla	Vidinis pergyvenimas: džiaugsmas-laimė, ypatingumas-pasididžiavimas potraukis-artumas, tikslas-įsipareigojimas	

3 lentelė. Lietuviškumo jausenos laipsnis priklausomai nuo bendravimo aplinkybių

<i>Bendravimo būdas</i>	<i>Tarp lietuvių</i>	<i>Tarp amerikiečių (kanadiečių)</i>
Įprastas	Jaučiuosi daugiau lietuviu (-e)	Jaučiuosi mažiau lietuviu (-e)
Išimtinis	Jaučiuosi mažiau lietuviu (-e)	Jaučiuosi daugiau lietuviu (-e)

gais, jaučiuosi daugiau lietuviu“; „Jaučiuosi labiau lietuviu, kai sugrįžtu iš universiteto į namus, nes tada bendrauju vien tik su lietuviais“; „Labiausiai jaučiuosi lietuviu, kai esu tarp kitų lietuvių ir turiu progos kalbėti lietuviškai“; „Jaučiuosi daugiau lietuvaite stovyklose, kursuose, parapijoje ir kai darbuojuosi tautos ir religijos labui“; „Tarp lietuvių jaučiuosi beveik 100 proc. lietuvis“. Tačiau, bendraudamas įprastu būdu su amerikiečiais (kanadiečiais), dalyvis jautėsi mažiau esąs lietuvis: „Universitete, sporto rungtynėse, koncertuose, kur mano lietuviškumas neišsiskiria, jaučiuosi mažiau esąs lietuvis“; „Tarp amerikiečių dažnai visai pamirštu, kad esu lietuvis“; „Jaučiuosi mažiau lietuvaite amerikietiškoje mokykloje ir su amerikiečiais draugais“; „Mažiau jaučiuosi lietuvaite su anglais (kanadiečiais), nes kalbu angliškai ir visiškai negalvoju apie Lietuvą“; „Mažiau su gerais amerikiečiais draugais, kurie neskirsto žmonių pagal tautybę“.

Kita vertus, išimtinio bendravimo atveju asmuo vienokiu ar kitokiu būdu tampa paženklintas ir save suvokia esant kitokį ar išsiskiriantį iš kitų. Tarp lietuvių išimtinis bendravimas paprastai pasitaikydavo tada, kai dalyvis, lygindamas save su kitais lietuviais, pasijusdavo lietuviybės atžvilgiu menkesnis. Jis tada jautėsi esąs ir mažiau lietuvis: „Su pažįstamais, kurie ypač gerai moka lietuvių kalbą, aš jau-

čiuosi truputį mažiau lietuviu“; „Mažiau pačioje Lietuvoje – ten mane atskiria mano amerikietiškumas“; „Kai lankausi Lietuvoje ir man sakoma, kad aš prastai kalbu lietuviškai“; „Kai esu su lietuviais, kurie daugiau apie lietuviybę žino, jaučiuosi mažiau lietuvaite“; „Jaučiuosi mažiau lietuviu, bendraudamas su lietuviais, kurie tik ką iš Lietuvos atvykę“. O tarp amerikiečių (kanadiečių) išimtinis bendravimas vykdavo ten, kur dalyvis atsidurdavo dėmesio centre. Tada jo lietuviškumo pojūtis tapdavo stipresnis: „Labiausiai jaučiuosi lietuvaite, kai aiškiniu amerikiečiams draugams apie lietuvių kultūrinius dalykus“; „Tarp amerikiečių jaučiuosi daugiau lietuvaite, kai, pavyzdžiui, viešai šokame tautinius šokius“; „Tarp amerikiečių mano lietuviybė yra egzotika“; „Labiau tarp amerikiečių, nes jiems pasakoju apie savo veiklą ir meilę, kurią lietuviybei jaučiame“; „Jaučiuosi tikras lietuvis, kai aiškiniu Lietuvos nepažįstančiam, ką reiškia būti lietuviu“.

Tačiau ne vienas dalyvis pažymėjo, jog, nepaisant pokyčių lietuviškumo pojūčio atžvilgiu, jis vis tiek esąs tiek pat lietuviškas. Kitaip sakant, nors lietuviškumo pojūtis pagal aplinkybes ir keistųsi, lietuviška esmė lieka ta pati: „(Amerikiečių) mokykloje kartais pamirštu esąs lietuviu, bet vis tiek lieku lietuviu“; „Lietuviškoje parapijoje ar panašioje padėtyje jaučiuosi arčiau lietuviybės, bet ne daugiau ar ma-

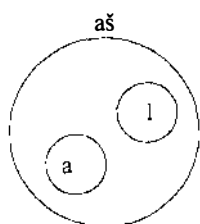
žiau lietuvaite“; „Tarp amerikiečių jaučiuosi truputį mažiau lietuvis, bet vis tiek esu lietuvis“.

Bendravimo aplinkybės taip pat veikia ir savęs suvokimą. 3 paveiksle matome, kad dalyvis kitaip save suvokia šalia lietuvių negu šalia amerikiečių (kanadiečių). Tarp lietuvių dalyvis jaučiasi savas, nes bendrauja su žmonėmis, kurie tautinės tapatybės atžvilgiu yra tolygūs. Tiek vienas, tiek ir kiti pasižymi tais pačiais lietuviškos (l) ir amerikietiškos (a) tautinės tapatybės bruožais. Jaučiamas savumas ir bendrumas yra išreiškiami įvairiais žodžiais bei palyginimais: „Šalia lietuvių jauti ryšį su kitais – kažkas yra bendra. Visi supranta lietuvių, ir taip supranta dalį tave“; „Jaučiuosi tarsi šeimoje ir galiu daug lengviau atskleisti savo jausmus“; „Jaučiuosi gyvenimo dalyvis, o ne stebėtojas“; „Visapusiška“; „Suprasta“; „Jaučiuosi lyg namie“; „Priklausomumo jausmas. Esi dalis tos pačios grupės“; „Esame viena didelė šeima“. Tarp amerikiečių padėtis yra kitokia.

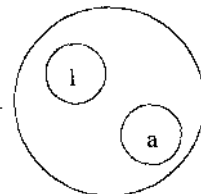
Nors dalyvis, kaip ir amerikietis, turi tapatų amerikietiško (a) bruožą, jis taip pat pasižymi ir lietuviškumo (l) bruožu, kuris amerikiečiams (lygiai kaip ir kanadiečiams) yra nesuvokiamas. Todėl nenuostabu, kad esant padėčiai, kur tautinės tapatybės bruožai nesutampa, dalyvis gali pasijusti kitoks ir net svetimas: „Šalia kanadiečių jaučiuosi kitoks, nes jie nežino, kaip kitaip negu jie aš gyvenu“; „Tarp anglių (kanadiečių) savyje nešioji svetimą dalį. Nesijauti atmetas ar atstumtas, o tik stokojantis to pradinio bendro ryšio“; „Bendraudamas su amerikiečiais tarsi stebiu gyvenimą iš tolo“; „Jaučiuosi kitokia“; „Tik dalis manęs atsiskleidžia“; „Amerikiečiai yra tarsi svetimi“.

Čia suminėti skirtingi tautinės tapatybės išgyvenimai rodo, kad Amerikos (Kanados) lietuvių įgyti tautinės tapatybės bruožai nėra pastovūs, o nuolat kinta ir įvairuoja. Iš dalies šiuos tapatybės pokyčius galima aptarti pagal geštaltinės psichologijos daikto-fono santykio reiškinį. Daiktas nusako regimo lauko objek-

Šalia lietuvių:

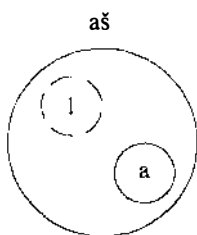

Amerikos (Kanados) lietuviai

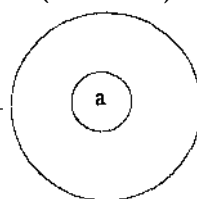

savas, tolygus

Šalia amerikiečių (kanadiečių):

amerikiečiai (kanadiečiai)

svetimas, kitoks

3 pav. Asmens savivoka pagal bendravimo aplinkybes

ta, matomą visu veidu arba visa savo forma, o foną sudaro likusi neryški regimo lauko aplinka. Paprastai šis dėsnis yra parodomas vazos profilio pavyzdžiu, kur pastebėta profilio forma nustelbia vazos formą, ir atvirkščiai. Kažkas panašaus vyksta ir su mūsų dalyviais tautinės tapatybės atžvilgiu. Vienur, kaip pastebėjome, lietuviškas bruožas pagal aplinkybes gali prasiskverbti į priekį, o amerikietiškas atsitraukti; kitur amerikietiškas bruožas gali iškilti, o lietuviškas tiesiog nugrimzti užmarštin. Be abejo, pačiame gyvenime esama visokiausių šio santykio atspalvių, atitinkamai veikiančių asmens tautinę savimonę.

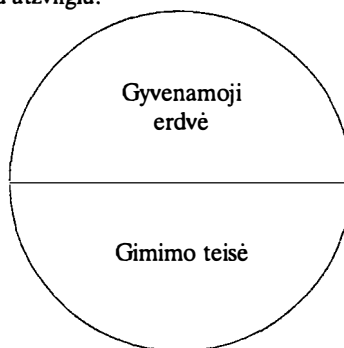
Įdomu, kad pastaruoju metu daug tyrimų parodė, jog asmens tautinė tapatybė yra ne statinio, o veikiau dinamiško pobūdžio. Ji keičiasi ir prisitaiko tiek aplinkybių, tiek ir laiko atžvilgiu. Pavyzdžiui, Christiano, Gadfieldo, Gileso ir Tayloro (1976) atliktame tyrime viena velsiečių jaunuolių grupė buvo paprašyta parašyti rašinį anglų ir velsiečių sankirčio tema, o kita grupė tos temos nelietė. Nustatyta, kad jaunuoliai, rašę sankirčio tema, vėliau daug labiau save tapatino su velsiečiais, negu ta tema nerašiusieji (taip pat žr. Phinney, 1990; Rosenthal, Whittle ir Bell, 1989; Saenz ir Aguirre, 1991).

Amerikietiškos (kanadietiškos) tapatybės išgyvenimas

Lišku, būdami Amerikos ar Kanados gyventojai, tyrimo dalyviai save suvokia ir kaip amerikiečius (kandiečius). Kaip ir lietuvišką tapatybę, amerikietišką ar kanadietišką tapatybę taip pat galima apibūdinti išoriniu ir vidiniu požiūriu. Išoriniu atžvilgiu amerikietiška (kanadietiška) tapatybė, kaip matome 4 paveiksle, susideda iš dviejų sandų: gimimo teisės ir

gyvenamos erdvės. Viena vertus, dalyvis jaučiasi dalis to krašto, kuriame gimė: „Jaučiuosi amerikiete, nes esu gimusi Amerikoje“; „Aš Amerikoje gimiau“; „Aš čia gimęs ir esu pilietis“; „Esu gimęs ir augęs Amerikoje“. Kita vertus, dalyvis save sutapatina su amerikiečiu (kanadiečiu) ir todėl, kad šiame krašte vyksta jo kasdieninis gyvenimas. „Esu amerikietė, nes gyvenu Amerikoje, kasdien kalbu angliškai ir lankau anglišką mokyklą“; „Amerikoje gyvenu ir prisidedu prie amerikietiškos kultūros“; „Šio krašto reikalai rūpi. Gyvenu čia ir tikiu šio krašto santvarka“; „Čia gyvenu, pažįstu pročius, moku kalbą ir esu Amerikos pilietis“. Prie šių išorinių sandų jungiasi ir bendro pobūdžio vidinė žymė, būtent – jausminis ryšys. „Čia gyvenu, kuriu savo gyvenimą ir esu laiminga“; „Pasaulinėje arenoje – politikoje, sporte ir t. t. – jaučiu, kad vis Kanada rūpinuosi“; „Gyvenu Amerikoje, ir Amerikos idealai ir istorija yra man brangūs“; „Čia gyvenu, lankau mokyklą, turiu amerikiečių draugų ir man čia patinka“. Tačiau reikėtų pažymėti, kad kai kurie jaunuoliai amerikietiškos (kanadietiš-

Istoriniu atžvilgiu:

Vidiniu atžvilgiu:

Jausminis ryšys

4 pav. Amerikietiškos ar kanadietiškos tapatybės sąmonė išoriniu bei vidiniu atžvilgiu

kos) tapatybės neprisiėmė. Tokių buvo daugiau 1984 metais negu 1992 metais, kada teatsirado tik vienas kitas.

Lietuviška tapatybė kaip asmenybės dalis

Lietuviška tapatybė, žinoma, yra tik viena asmens tapatybės sudedamoji dalis. Tačiau ji mūsų dalyviams yra labai svarbi, nes be jos, jų pačių žodžiais, jie nebūtų tokie patys. Šis galimas savęs praradimas, atėmus lietuvišką tapatybę, yra išreiškiamas dviem būdais: metafora „tuščias“ ir sąvoka „kitoks“. Pirmuoju atveju, lietuviškos tapatybės netekimas sukeltų „nieko“ būseną dalyvio asmenyje. Pavyzdžiui: „Jei nustočiau būti lietuviu, jausčiau tikrą tuštumą“; „Nieko neliktų iš mano asmenybės, jei nustočiau būti lietuviu“; „Gyvenimas būtų tuščias be lietuviybės, nes, būdama lietuvaite, aš daugiau keliauju, visko matau ir susiduriu su daug dalykų“. Kiti kalba apie pusės savęs praradimą, tačiau prasmė lieka ta pati – tuštumos atsiradimas. „Jeigu nebūčiau lietuvis, turėčiau tik pusę gyvenimo“; „Prarastčiau pusę gyvenimo“. Tad lietuviška tapatybė yra priešpriešinama tuštumai („aš“ prieš „nieką“). Kitu atveju, prarasti lietuvišką tapatybę reikėtų tapti kitokiam negu esi: „Būčiau visai kitoks“; „Gyvenimas tada būtų labai neįdomus“; „Jausčiaus pasimetęs“; „Gyvenimas būtų labai nuobodus“; „Būtų liūdna“. Čia lietuviška tapatybė yra priešpriešinama buvimui kitokiu („aš“ prieš „ne aš“). Svarbu pastebėti, kad tas „kitoks“ šiuo atveju nereiškia „kitas“. Matas, pagal kurį dalyvis taptų „ne aš“, yra jis pats. Tad mūsų dalyvis būtų „kitoks“, nes jis skirtųsi nuo savęs paties. Aišku, tiek viena, tiek ir kita lietuviškos tapatybės netekties samprata atskleidžia tą pačią tapatybės prasmę: būtent, tapa-

tybė yra tam tikro pobūdžio buvimas, kurį žmogus yra sukūręs bei prisiėmęs ir kurio praradimas jį padarytų ne tuo, kuo jis yra. Čia lietuviška tapatybė suprantama kaip tam tikro savito gyvenimo būdo teiginys.

Reikėtų pažymėti, kad nemaža autorių tautinę tapatybę kildina iš priešingumo būsenos kitų tautybių atžvilgiu. Tad, pagal juos, tautinė tapatybė įgaunama neigimo keliu. Štai, anot Deveroux (1982, p. 67), „logiškai ir istoriškai“ tautinė tapatybė yra išdava teiginio „A yra X todėl, kad jis nėra Y“ (pvz., A yra lietuvis todėl, kad jis nėra lenkas, rusas ar amerikietis ir t. t.). Taip pat De Vosas ir Romanucci-Rossa (1982, p. 368) mano, jog mes „save pažįstame, nes žinome, kas mes nesame“ (t. y. kitos tautybės žmonių atžvilgiu). O Goreris (1982) škotų, velsiečių, airių tautinės tapatybės sąmonę kildina iš santykio su anglais. Tačiau įdomu, kad pačių anglų tapatybė, jo įsitikinimu, priklauso nuo santykio su kitais anglais.

Tačiau mūsų tyrimo dalyviai šitokios priešpriešos kitos tautybės atžvilgiu nerodo. Vertindami savo lietuvišką tapatybę, jie jos nepriešpriešina kitai tautybei, o tik apskritai kitokiai būsena. Būti lietuviu reiškia prisiimti tam tikrą asmenybės turinį, kuris galėtų būti kitoks. Jei žmogus yra prisiėmęs tam tikrą tautinį turinį, jis tuo pačiu ir suvokia, kad skiriasi nuo kitų. Bet to skirtumo suvokimas yra turimos tapatybės išdava, o ne jos kildintojas.

Siekiant šias skirtingas priešingumo sampratas geriau suprasti, į jas dar pažvelgsime taikydami kai kurias Rychlako (1994, 1997) loginės išmokymo teorijos išvalgas. Pasak Rychlako, kiekvienas teiginys (pvz., Petras yra lietuvis) suponuoja visišką priešingybę (*generic oppositionality*), tai yra buvimą kitokiu (pvz., Petras yra nelietuvis), prie kurios gali jungtis ir apribojanti priešingybė (*delimiting oppositio-*

ality), tai yra buvimas kitu (pvz., Petras yra estas). Mūsų dalyvių lietuviška tapatybė turi visiško priešingumo pobūdį, nes ji visų pirma pasireiškia kaip priešingybė kitokiai būsenai. Lietuviška tapatybė yra tam tikras buvimas, kurio netekęs, nebebūtum, kas esi. Pirminė šios savitos tapatybės užuomazga tikriausiai kyla iš bendravimo su savais, kaip ir anksčiau Gorerio minimų anglų atveju, o ne su kitų tautybių žmonėmis. Tačiau tautinę tapatybę pasisavinus, iškyla apribojančio priešingumo galimybė, tai yra galimybė lyginti save su kitos tautybės žmonėmis (pvz., lietuvis prieš amerikietį ar kanadietį). Toks lyginimas, priklausomai nuo aplinkybių, gali būti paviršutiniškas arba griežtas. Žinoma, dėl tokio lyginimo asmuo gali ryškiau suvokti savos tapatybės turinio ypatybes bei bruožus.

Dalyvio lietuviškos ir amerikietiškos ar kanadietiškos tapatybių santykis

Mūsų dalyviai, kaip matome, tapatina save tiek su lietuviais, tiek ir su amerikiečiais ar kanadiečiais. Tačiau jokiū būdu negalima šių tapatybių sutapatinti su pačiu asmeniu, jo vidiniu „Aš“. Pats asmuo yra pagrindas, leidžiantis tautinei tapatybei pasireikšti. Tautinė tapatybė yra prisiimta būseną, padaranti žmogų vienokį, o ne kitokį. Kadangi mūsų dalyviai yra prisiėmę dvi skirtingas tapatybes – lietuvišką ir amerikietišką ar kanadietišką – kyla klausimas, kaip šios tapatybės tarpusavyje santykiauja. Ką reiškia asmeniui kartu būti ir lietuviu, ir amerikiečiu ar kanadiečiu?

Asmeniui turint dvi tautines tapatybes, nesunku įsivaizduoti, kad tarp jų galimas sankirtis. Bet sankirtis, matomas tarp mūsų dalyvių, dažniausiai yra kiekybinio ir išorinio pobūdžio. Paprasčiausiai būti kartu lietuviu ir amerikie-

čiu ar kanadiečiu kartais pasidaro nelengva, nes įsipareigojimų gausa neretai kertasi ir gali tapti našta. „Jaučiu įtampą, bet ne tiek vidinę, o kad turiu dvi grupes draugų: amerikiečius ir lietuvius. Jie nebendrauja tarpusavyje, ir aš skirtingai elgiuosiu su vienais ir kitais“; „Kartais, kai reikia duoti pirmenybę, pavyzdžiui, mokslui ar (lietuviškai) veiklai“; „Lietuviški užsiėmimai dažnai sutrukdo mano planus su amerikiečiais draugais“; „Tik tiek, kad nėra gana laiko daryti ką nori“; „Kartais labai sunku būti lietuviu – per daug laiko užima“. Šitokio pobūdžio sankirtis iš esmės nesiskirtų nuo to, kurį patiria bet koks žmogus, aprėpęs didesnę gyvenimo ratą.

Bet pasitaikė ir vienas kitas vidinės sankirtos atvejis. Gali būti, kad šiais atvejais greta esančios tautinės tapatybės tarpusavyje kertasi ir todėl asmeniui sukelia psichinę įtampą ir sąmyšį. „Mintyse kartaistiesiog nebežinau, kas aš esu“; „Kai esi lietuvis ir amerikietis, jauti, kad nei vieniems, nei kitiems nepriklausai, o kartais, kad abiem“. Tačiau įdomu, kad vidinės įtampos atvejų tepasitaikė vien 1984 metų grupėje; 1992 metų grupėje jų nebuvo. Gal vėlyvesnė karta su gyvenamuoju kraštu jau tiek susigyvenusi, jog sankirčio tarp buvimo lietuviu ir amerikiečiu ar kanadiečiu nebepatiria. Tiesa, tai vienintelis požymis, pagal kurį dalyvių grupės aiškiai išsiskiria.

Esant palyginti mažai įtampai tarp šių dviejų tapatybių, kyla klausimas: kodėl taip yra? Kaip gali būti, kad asmuo jaučiasi patogiai būdamas kartu ir lietuvis, ir amerikietis ar kanadietis? Vienas galimas atsakymas yra tas, kad šios dvi asmenybės apraiškos reiškiasi skirtingose gyvenimo erdvėse. Lietuviška tapatybė daugiausiai nukreipta į šeimyninio rato pasaulį. Jos esmė siejasi su jausmais, vertybių išgyvenimu, bendravimu su kitais. Tai tarsi branginamas turtas, kuriuo žmogus nori džiaugtis bei

gėrėtis. Aišku, nenuostabu, kad vienas kitas dalyvis, būdamas šiame šeimos rate, pasijuto apribotas. Vienos dalyvės žodžiais tariant, „jaučiuosi lyg uždaryta dėžėje“. Dar reikšmingiau, kad dalyviai nuolat pabrėžė, jog lietuviybė nesaistė jų mokslo šakos pasirinkimo bei karjeros planų. Pastarosios pastabos jau mus perkelia į amerikietišką (kanadietišką) erdvę, kuri atsiskleidžia kaip galimybių pasaulis. Tai pasaulis, kurį dalyviai ne kartą įvardija kaip „čia gyvenu“. Tas pasaulis gali būti nuo asmens atsijęs, sumaterialėjęs, tačiau kupinas laisvės bei galimybės tapti tuo, kuo asmuo nori būti. Jame įgyvendinami pagrindiniai profesiniai siekiai. Be abejo, esant padėčiai, kur lietuviška ir amerikietiška ar kanadietiška tapatybės veikia skirtingose asmens reikšimosi erdvėse, nenuostabu, kad tas pats asmuo jas gali turėti ir kad jos gali gyvenime kartu reikštis.

Paklausus, kuo save laikytų, jei tarp turimų tautybių reikėtų rinktis, abiejose grupėse dauguma dalyvių sakė, kad save laikytų lietuviais. Pagrindinės tokio pasirinkimo priežastys — lietuviška gyvensena bei bendravimas su savais. „Save laikyčiau labiau lietuvaite, nes visas gyvenimas sukasi apie lietuvišką veiklą“; „Lietuviu, nes ten yra sutelktas visas mano gyvenimo dėmesys“; „Lietuvaite, nes mano geriausi draugai yra lietuviai“; „Lietuviu, nes mano visas gyvenimas sukasi apie lietuviškus reikalus“. Kai kurie suveda šį pasirinkimą į lietuvišką paveldą bei jausmus. Yra ir tokių, kurie sąmoningai apsisprendžia lietuviais būti. „Lietuviu, nes noriu išlaikyti lietuviybę“; „Lietuvaite, kadangi noriu tokia būti“.

Išvados

Fenomenologinis žvilgsnis į lietuviškai sąmoningo išsivijojimo jaunuolio sąmonę atskleidžia sudė-

tingą vaizdą. Visų pirma lietuviška tapatybė, kaip matome, susideda iš daugybės tiek išorinių, tiek vidinių bruožų. Išryškėjo trys išorinių bruožų sandai: kilmė, gyvenimo būdas ir kalba. Įdomu tai, kad šie sandai yra būdingi tautinės sąmonės studijoms, nepriklausomai nuo tyrimo metodo. Gali būti, kad jie atspindi pagrindinius tautinės tapatybės požymius. Kyla klausimas, kiek šitie požymiai yra būtini tautinės tapatybės sąmonei palaikyti. Istoriniai išsivijimo tyrimai rodo, kad visi šie bruožai palaiko tautinės sąmonės dalelę. Paprastai pirmiausia išblėsta kalba (Isajiw, 1983). Netekus kalbos, tautinę sąmonę dar gali palaikyti gyvenimo būdas bei kilmės suvokimas (Stoller, 1996). O nutrūkus lietuviškiems ryšiams, liktų dar kilmės suvokimas. Jis, susiklosčius palankioms gyvenimo sąlygoms, pavyzdžiui, atsiradus Lietuvos atgimimo proveržiui, gali įžiebtį susidomėjimą savomis lietuviškomis šaknimis ir net sukelti tautiškumo jausmą. Aišku, dingus kilmės suvokimui, nutrūktų ryšys ir su sava tauta (Liebersson, 1986). Šalia išorinių tautinės sąmonės bruožų ryškios ir vidinės žymės. Vienas nelauktų šio tyrimo atradimų buvo vidinių žymių gausa. Pasirodo, vidinis tautybės išgyvenimas apima ne tik jausmus, bet ir kitus siekius: artumo saviems jutimą, angažavimąsi kilniems tikslams, savos tautybės, kaip vertybės, išgyvenimą.

Pabrėžtina, kad lietuviška tapatybė mūsų jaunuoliams turi esminę reikšmę. Savos tautybės praradimas jiems būtų lygu savęs praradimui: tai yra būti ne tuo, kas esi – būti „niekuo“ arba „ne aš“. Tai rodo, kad jų tautinė tapatybė yra arti asmenybės ištakų, o ne koks pakraštys stovintis dėmuo, kurį progomis galima užsivilkti kaip rūbą ir paskui padėti į šalį. Šitoks centrinis tautinės tapatybės vaidmuo būdingas ankstyvosios išsivijimo laikotarpiu, vėliau, aišku, blėsta ir traukiasi į pakraštį. Tačiau

kad ir kiek tautinė tapatybė būtų svarbi, jos išgyvenimas yra, matyt, veikiamas besikeičiančių aplinkybių. Mūsų jaunuoliai labiau jaučiasi esą lietuviai būdami tarp lietuvių, negu tarp amerikiečių ar kanadiečių. Viena šitokio atradimo išvada yra ta, kad aplinka, kurioje jaunuolis gyvena, gali turėti įtakos tautinei savi-monei. Gyvenant tarp savųjų, lietuviška sąmonė greičiausiai liks ryškesnė, o tarp svetimųjų ji gali sumenkėti ir net visai apmirti.

Pagaliau pasirodo, kad bent amerikietiškoje (kandietiškoje) aplinkoje gyvenantys jaunuoliai įgyja ir lietuvišką, ir amerikietišką arba kanadietšką tapatybes. Šios tapatybės, kaip išryškėjo tyrime, yra skirtingo pobūdžio. Gal todėl šios tapatybės ne tik tarpusavyje nesikerta, bet ir apskritai nepriekaištingai dera. Reikėtų paminėti, jog klausimas, koku būdu skirtingos asmens tautinės tapatybės santykiauja, psichologijoje yra susilaukęs nemažai dėmesio. Yra nuomonė, kad skirtingų tautinių tapatybių pasisavinimas neišvengiamai veda į vidinį sankirtį, o šis žmogų aižo bei trikdo (žr. Phinney ir Rosenthal, 1992). Tačiau mūsų jaunuolių grupėje ryškesnio sankirčio nematyti. Priešingai, stebinašiu jaunuolių vidinė tautinių tapatybių darna. Jie be ypatingo vargo save sutapatina su abiem tautinėmis grupėmis, sudarydami brandaus dvikultūrio prisitaikymo įspūdį (Berry, Trimble ir Olmedo, 1986). Dažniausiai pasitaikantis nusi-skundimas yra veiklos perteklius. Betgi šio pertekliaus priežastis – ne tautinių tapatybių turė-

timas, o iš jų kylą įsipareigojimai. Tačiau panaši padėtis tikriausiai lydi kiekvieną veiklesnį jaunuolį. Įdomu, kad, paprašyti tarp savų tapatybių pasirinkti, dauguma jaunuolių pasisakė už lietuvišką tapatybę. Pagrindinė jų pasirinkimo priežastis – jų pačių lietuviškas gyvenimo būdas. Čia, aišku, keltinas klausimas: kiek iš jų lietuvišką tapatybę dar rinktųsi vėliau gyvenime, kai bus pradėję dirbti ir gal labiau atitolę nuo lietuviško gyvenimo. Tačiau vilties lietuvišką tapatybę išlaikyti teikia tai, kad šį pasirinkimą, kaip matėme, gali nulemti ir sąmoningas apsi-sprendimas.

Baigiant šio tyrimo duomenų apžvalgą, svarbu pabrėžti, kad jos išvados turėtų būti taikomos kritiškai ir atsargiai. Viena sociokultūrinių tyrimų ypatybių yra jų ribos. Prisimintina, kad ši studija apėmė jaunesnio amžiaus lietuvius jaunuolius, kilusius iš šeimų, atsidūrusių tremtyje tam tikru Lietuvos ir pasaulio istorijos laikotarpiu, ir dabar gyvenančius svetinguose Amerikos ir Kanados kraštuose. Todėl, norint šiuos duomenis pritaikyti kitai padėčiai, pavyzdžiui, naujiems, posovietinio laikotarpio lietuviams imigrantams Amerikoje ar lietuviams, gyvenantiems Lenkijoje ar Rusijoje ir t. t., reikia elgtis apdairiai. Veiksmingiausias būdas šias ribas peržengti – tai lyginamųjų studijų gausa. Tik tarpusavyje lyginant įvairias grupes bei istorinius laikotarpius tebus galima tiksliau atskleisti, kokie reiškiniai yra būdingi kuriai nors grupei ar laikotarpiui ir kokie jų turi visuotinumą reikšmę.

LITERATŪRA

Berry, J., Trimble, J., Olmedo, E., Assessment of acculturation, *Field methods in cross-cultural research*, W. Lonner, J. Berry (eds), Newbury Park, CA: Sage, 1986, p. 291–324.

Christian, J., Gadfield, N. J., Giles, H., Taylor, D. M., The multidimensional and dynamic nature

of ethnic identity, *International Journal of Psychology*, 11, 1976, p. 281–291.

Colaizzi, P. F., Psychological research as the phenomenologist views it, *Existential-phenomenological alternatives for psychology*, R. S. Valle, M. King (eds.), New York: Oxford University Press, 1978, p. 48–71.

- Constantinou, S. T., Dominant themes and inter-generational differences in ethnicity: The Greek Americans, *Sociological Focus*, 22, 1989, p. 99–117.
- Devereux, G., Ethnic identity: Its logical foundations and its dysfunctions, *Ethnic identity: Cultural continuities and change* G. De Vos, L. Romanucci-Ross (eds.), Chicago: The University of Chicago Press, 1982, p. 42–70.
- De Vos, G., Romanucci-Ross, L., Ethnicity: Vessel of meaning and emblem of contrast, *Ethnic identity: Cultural continuities and change*, G. De Vos, L. Romanucci-Ross (eds.), Chicago: The University of Chicago Press, 1982, p. 363–390.
- Fishman, J. A., Language and ethnicity, *Language, ethnicity, and intergroup relations*, H. Giles (eds.), London: Academic Press, 1977, p. 15–57.
- Girnias, J., *Tauta ir tautinė ištikimybė*, Chicago: J laisvę fondas, 1961.
- Gorer, G., English identity over time and empire, *Ethnic identity: Cultural continuities and change*, G. De Vos, L. Romanucci-Ross (eds.), Chicago: The University of Chicago Press, 1982, p. 156–172.
- Isajiw, W. W., Identity retention among second- and third-generation Ukrainians in Canada, *New soil – old roots*, J. Rozumnyj (eds.), Winnipeg: Ukrainian Academy of Arts and Sciences in Canada, 1983, p. 208–221.
- Keefe, S. E., Ethnic identity: The domain of perceptions of and attachment to ethnic groups and cultures, *Human Organization*, 51, 1992, p. 35–43.
- Kwan, K.-L. K., Sadowsky, G. R., Internal and external ethnic identity and their correlates: A study of Chinese American immigrants, *Journal of Multicultural Counseling and Development*, 25, 1997, p. 51–67.
- Lewin, K., *Resolving social conflicts*. New York: Harper, 1948.
- Lieberson, S., Ethnic groups in flux: The changing ethnic responses of American whites, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 487, 1986, 79–91.
- McGuire, W. J., McGuire, C. V., Child, P., Fujio-ka, T., Salience of ethnicity in the spontaneous self-concept as a function of one's ethnic distinctiveness in the social environment, *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, 1978, 511–520.
- Phinney, J. S., Ethnic identity in adolescents and adults: Review of research, *Psychological Bulletin*, 108, 1990, p. 499–514.
- Phinney, J. S., A three-stage model of ethnic identity development in adolescence, *Ethnic identity: Formation and transmission among Hispanics and other minorities*, M. E. Bernal, G. P. Knight (eds.), Albany, NY: State University of New York Press, 1993, p. 61–79.
- Phinney, J. S., Rosenthal, D. A., Ethnic identity in adolescence: Process, Context, and outcome, *Adolescent identity formation*, G. R. Adams, T. P. Gullotta, R. Montemayor (eds.), Newbury Park, CA: Sage, 1992, p. 145–172.
- Polkinghorne, D. E., Phenomenological research methods, *Existential-phenomenological perspectives in psychology*, R. S. Valle, S. Halling (eds.), New York: Plenum, 1989, p. 41–60.
- Rychlak, J. F., *Logical learning theory: A human teleology and its empirical support*, Lincoln, NE: University of Nebraska Press, 1994.
- Rychlak, J. F., *In defense of human consciousness*, Washington, DC: American Psychological Association, 1997.
- Rosenthal, D., Whittle, J., Bell, R., The dynamic nature of ethnic identity among Greek-Australian adolescents, *The Journal of Social Psychology*, 129, 1989, p. 249–258.
- Saenz, R., Aguirre, B. E., The dynamics of Mexican ethnic identity, *Ethnic Groups*, 9, 1991, p. 17–32.
- Stollar, E. P., Sauna, sisu, and Sibelius: Ethnic identity among Finnish Americans, *The Sociological Quarterly*, 37, 1996, p. 145–175.
- Eckartsberg, R. von, Person perception revisited, *Existential-phenomenological alternative for psychology*, R. S. Valle, M. King (eds.), New York: Oxford University Press, 1978, p. 182–202.

ETHNIC CONSCIOUSNESS AND IDENTITY AMONG LITHUANIAN-AMERICAN/CANADIAN ADOLESCENTS

Algis Norvilas

Summary

Eighty-two Lithuanian-American/Canadian adolescents responded in writing to eleven questions re-

garding their Lithuanian and American ethnic consciousness and identity. A phenomenological analysis

of their written responses revealed a complex ethnic-identity-structure. The adolescents saw themselves as both Lithuanian and American. Their Lithuanian identity was based on three external components: descent (ancestry), ethnic involvement, and language, and the internal feeling of pride and satisfaction and sense of belonging and purpose. They regarded their Lithuanian identities as essential aspects of their personality, without which they would have felt empty and different. Their American iden-

tity consisted of three components: awareness of birthright, social involvement, and emotional ties. The relationship between the two identities was a dynamic one, each coming to the fore or receding as a result of context: e. g., an adolescent might feel more Lithuanian amongst fellow Lithuanians. Interestingly enough, there was little evidence of conflict between the two identities. The main complaint the participants expressed was that at times they felt overextended, that there was too much to do.